
Görözd Zsolt:

A Jelenések könyve mennyei liturgiájának homiletikai jelentősége

Abstract

This study seeks to explore the heavenly liturgy as it is described in the book of Revelation so as to delineate important elements that could be used for liturgy and homily for modern congregation today. The heavenly liturgy, which is told several times, in spite of worshipping the Antichrist on earth, underlines that the power is in the hand of God. The intent of this biblical message is that the reality in heaven will be realised gradually on earth as well.

This research paper investigates the heavenly worship, - its actual realisation, content, process and selected elements – which conveys different kind of messages that may be identified as vital liturgical elements or congregations today when preaching and worship is formulated.

This realisation brings us to the challenge of a homiletical task how it is possible to direct the attention of the members of congregation to the event in order to enable them to understand its message that is relevant to their lives. It is argued that the heavenly liturgy may provide a sound ground for providing an encouragement for the believers in their daily fights as Christians. It also offers a model not only for the individual but also for the life and worship of the congregation to conduct its life accordingly.

Keywords: Book of Revelation, homily, heavenly worship, kerygmatic message

Bevezetés

A Jelenések könyvének visszatérő eleme a mennyben folyó istentisztelet. Olyan sorozatról van szó, amely a könyv struktúráját, gondolati ívét jelentősen befolyásolja. Különböző helyzetekben, történések nyitányaként, az események közepette, vagy azok zárásaként fogalmazza meg, árnyalja, vagy emeli ki a kérügmát.¹ Ezekben több liturgiai elem

¹ Jel 4,2-11, 5,8-14, 7,9-12, 11,15-19, 12,10-12, 14,1-3, 15,2-4, 16,4-7, 19,1-8, 21,3-8, részben 22. rész

váltakozik, himnikus elemek (himnuszok, antifónák, doxológiák, győzelmi felkiáltások, akklamációk, proklamációk, örökkévalóság-formulák, jaj-kiáltások, örömkialtások, halleluja, dicséret, hitvallási formulák, stb.),² valamint cselekmények és események (pl. hódolás, leborulás, imádat, dicséret, himnuszmondás, Isten tettei lényegének, jelentőségének megfogalmazása, események meghirdetése, konstatálása, kommentálása).

Tanulmányunkban ezúttal nem a himnuszok tartalmát, hanem magát a mennyei istentiszteletet, mint textus-sorozatot vizsgáljuk, feltevése többek között azt a kérdést, hogy milyen homiletikai értéket, igehirdetői témákat, üzenetet hordoz a mai gyülekezetek számára?

A mennyei istentisztelet, mint textus

Kétségtől eltekintve összetett homiletikai feladat a témánkkal foglalkozó igehirdetés elkészítése. A szövegegységek megkapóak, ugyanakkor akár semmitmondóak is lehetnek emelkedettségük, elvontságuk miatt. Akár idegenül is hathatnak a hallgatóra, vagy mert az nem érzi, hogy motiválná őt az ige, vagy életének aktuális problémáira ezekből választ, tanácsokat kaphatna. E sorok írója viszont egyetért azokkal a szerzőkkel, akik a himnikus/liturgikus elemeknek és magának a mennyei liturgiának kiemelt jelentőséget tulajdonítanak.³

Homiletikai értéke van már annak a pusztá ténynek is, hogy a mennyei istentisztelet folyik, sőt, szüntelenül folyik. Ha a 4-22 fejezetek apokaliptikus egységét „egybeolvassuk” az 1-3 fejezetekkel, a mennyei liturgia a földön küzdő egyház nehézségeire és kérdéseire adott reakcióként értelmezhető. A nyitó fejezetek (Jel 1-3) többek között azt taglalják, hogy a gyülekezetek szorongattatások, szenvedések, üldöztetések, nehézségek között élnek, a kultusz szabad, nyilvános

² vö.: Jörns, Klaus-Peter: *Das hymnische Evangelium. Untersuchungen zu Aufbau, Funktion und Herkunft der hymnischen Stücke in der Johannesoffenbarung*. Studien zum Neuen Testament, Band 5. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1971. 161-164.

³ pl. Tóth, Franz: Der himmlische Gottesdienst in Offenbarung 4–5. In: *Spes Christiana* 15-16, (2004-2005), 35-51. p. Schimanowski, Gottfried: *Die himmlische Liturgie in der Apokalypse des Johannes*. Mohr Siebeck, Tübingen 2002.

gyakorlása akadályoztatva, veszélyeztetve van, illetve a földön a fenevad csodálata és imádása folyik (Jel 13). Erre, mintegy párhuzamos történésként zajlik az istentisztelet, a mennyben (különösen érvényes ez a Jel 4,2-11, Jel 5, Jel 14,1-5-re). Vagyis: a földön ez nem lehetséges, de a mennyben igen. Az egyház földi küzdelmei során vannak olyan időszakok, amelyekben nem folyhat zavartalanul az istentisztelet, a mennyben viszont soha nem szűnő folyamat.

Az igehirdetés a földön küzdő mindenkori egyházat biztatja ezzel a mennyi renddel. Amikor itt borulni látszana a „normális felállás”, több okból (üldöztetések miatt van ellehetetlenítve a kultusz gyakorlása, vagy az Istentől való elfordulás és a fenevadhoz való odafordulás figyelhető meg), akkor a prédikáció egyik fontos üzenete az, hogy a rend „odafent” továbbra is érvényes, s pontosan ez az, amelyhez a gyülekezetnek alkalmazkodnia kell és lehet „idelent”. Ott, fent minden a lehető legnagyobb rendben, nyugalomban folyik, semmilyen földi „abnormális”, istenellenes erő, valóság, helyzet nem zavarja. A gonosz mesterkedése a földön nem rengeti meg a mennyi rendet, nincs kihatással Isten uralmára, az továbbra is töretlen⁴.

A liturgia rendjének üzenete

A zavartalan rend megmutatkozik a mennyi „liturgiai helyzetek” körülményeiben és elemeiben is. Egyrészt annak hangsúlyaival és tartalmával hirdeti Isten győzelmét, az uralkodásra méltó voltát, az akaratának helyénvalóságát, igazságosságát, a Krisztus (Bárány) méltóságát, hatalmát, a földi és időn/emberi történelmen túli, eszkatológikus szabadítást. Teszi ezt hálaadással akkor, amikor a földön a hívek ezeket egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen tudnák megvallani, hiszen azt tapasztalják, hogy közöttük ennek jelenleg nincs nyoma, megfigyelhető jele. Másrészt, a liturgiai rend utal arra is, hogy ami a földön elveszett, a mennyi istentiszteleten megvan, mégpedig hiánytalanul. A mennyben megnyílik Isten temploma, amelyet még a Jelenések könyve keletkezése előtt leromboltak, s amelynek fájó, sok-

⁴ Jörns megjegyzi, hogy itt nem a méltóságos isteni nyugalom a lényeges, hanem az ítélet gyakorlása. Jörns, Klaus-Peter: *Das hymnische Evangelium*. 41. p.

koló hiánya elevenen élhetett az első címzettekben is, s ott van a helyén a szövetség ládája (annak minden jelentésével), amelynek a hollétét akkor már nem ismerték (vö. Jel 11,19).⁵ Ez legalábbis azt jelenti, hogy Istennél megvan az is, amit itt elveszítettnek tudunk, nála megvan minden, aminek őelőtte rendeltetése, célja van, s amire szükség van ahhoz, hogy teljes értékű istentisztelet folyjék.⁶

Az igehirdetés arra biztat, bátorít a mennyei liturgiával, hogy amikor a sorsunkat, jövőnket, az események (történelem) folyását szeretnénk megérteni, ne a földön jelenleg átél, megtapasztalható tényekre támaszkodjunk, hanem a mennyei valóságból induljunk ki. Azért, mert ott dől el minden, s itt csak az történik, amit Isten elrendel, illetve azért, mert a mennyei liturgiában való történések egykor teljes mértékben kihatással lesznek a földi eseményekre is.

A menny és a világ kettőssége

Az igehirdetésben a két valóság, a földi és a mennyei komolyan vétele folyik. Szószékeinken gyakran átgondolt téma a föld-menny kapcsolata (pl. a mennyei polgárjogunk, mennyei örökségünk, eszkatológikus reménységünk, Mennyek Ország, Isten Ország, a földön magyarázatakor), akár szembeállítva e kettőt, egymástól élesen megkülönböztetve ezeket, akár azt hangsúlyozva, hogy a mennyei igazságokat be lehet építenünk az életünkbe, vagy a mennyei valóságban való részesedést a keresztyén reménység távlatába állítva. A Jelenések könyve az apokaliptikus irodalomra jellemző módon dualista felfogásban választja szét, illetve kapcsolja össze a kettőt: ami a földön történik, az a mennyben dől el (pl. Jel 5), amikor levettetik a sárkány a mennyből (Jel 12), eufória van a mennyben, ez viszont a földnek és a tengernek „aj”, a mennyben Istent imádják, a földön a fenevadat (Jel 13), stb. Az igehirdetés figyelembe veszi az apokaliptikus irodalmi for-

⁵ Mrázek, Jiří: *Zjevení Janovo*. Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze, Praha 2012. 116-118. p.

⁶ Jörns szerint nem feltétlenül a szövetség ládájának jelenléte a lényeges, inkább az, hogy ha az Úr a ládánál, a kérubok fölött van jelen, az az egész föld feletti uralkodását, az ő dicsőségének a megjelenését is jelenti. Jörns, Klaus-Peter: *Das hymnische Evangelium*. 106-107. p.

ma, valamint az információközlés narratívájának a sajátosságait is. Hangot ad annak, hogy az a világ, amelyben a sátánnak bizonyos hatalom adatik, teljesen külön van választva a mennytől, olyan értelemben is, hogy a földön zajló események nem változtatnak semmit a mennyben folyó eseményeken és az ott meghozott döntéseket, rendelkezéseket semmilyen módon nem befolyásolják. Az igehirdető ezt annak az üzenetnek a fényében hirdeti, amely a Jel 12,12-vel párbeszédben áll, amely új földről beszél (Jel 21), amely a sátán működésétől megszabadított lesz, annyira új valóság, hogy az előzőt (a jelenlegit) régi, a következőt új teremtnének kell nevezni.

Az igehirdetőt döntés elé állítják ezek a tények. Ügyelnie kell arra, hogy a Jelenések könyve alapján lássa és értékelje a földi viszonyokat, helyzetet, a „világot”, mint amelyben a gonosz uralkodik és ezért attól elkülönülni szükséges. Rá kell mutatnia az Istentől való elidegenedettségre, ennek veszélyes voltára, arra, hogy képtelen önmagától változni, jobbra lenni, s arra, hogy mindez Isten megsemmisítő ítélete alá esik. Ebben az értelemben hirdethető a világtól való függetlenedés, bizonyos értelemben a kivonulás szükségessége (Jel 18,4-5). Ugyanakkor őrizkednünk kell attól, hogy az igehirdetés a hallgató világhoz való viszonyulását illetően csak a Jelenések könyve modelljére támaszkodjon.⁷

A mennyei történések hatása a földön

A prédikáció mindenesetre tanít, ösztönöz arra, hogy a gyülekezet „felfelé” tekintsen,⁸ hogy a döntéseiben, tetteiben, Isten imádatában, az istentiszteletet érintő kérdésekben, társadalmi, személyes problémák értelmezésében, megoldásaiban ne az őt körülvevő, lehetetlen földi helyzet, nehézségek, esélyek, vagy esélytelenségek jelentsék az

⁷ Gondoljunk a Róm 13-ra, a Tit 3-ra, vagy akár a Jer 29,7-re, ezek a „világhoz” való kapcsolatot más kontextusban tárgyalják, mint a Jelenések könyve, más következtetésekre jutva. vö. Roloff, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, Vandenhoeck-Ruprecht in Göttingen und Zürich, 1993.

⁸ ezt a témát részletesebben kifejtem: *Református Szemle*. Adorjáni Zoltán (szerk.): Erdélyi Református Egyházkerület, Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Kolozsvár: Romániai Evangélikus Egyház, Kolozsvár 2019.

alapot, hanem az, ami a mennyben, a mennyei istentiszteleten történik. Az az egyedül mérvadó. Többek között azért, mivel a prédikáció úgy számol a mennyei történetekkel, hogy azoknak hatása van a földi történetekre, egyéni életünket is beleértve. A földön játszódó események alá vannak rendelve a mennyei történeteknek. Az az istentelen rendszer, amelyet a gyülekezet a földön lát, fájdalmasan megél, csak ideig tartó, korlátozott, Istentől megengedett rendszer, emellett a mennyei valóság teljes, egyelőre még csak „párhuzamos” valóság. A Jelenések könyve liturgikus egységeinek vonulata a maga szerkezetével és hangsúlyaival azt az üzenetet közvetíti, hogy a mennyei rend egyszer érvényre jut a földön is. Sőt, ez a folyamat már el is kezdődött, és hamarosan minden kétséget kizárólag érezhetővé is válik. Az igehirdetés tanítja a gyülekezetet azt a valóságot komolyan venni, amelyet Isten elé tár, a nyomorúságban megélt valóságon túl. A könyv liturgikus részei, a liturgia (istentisztelet) megléte utalnak a tökéletes rendre a kozmoszban, amely abban a pillanatban látszólag nem valósul meg a földön, de ez visszafordíthatatlanul elérkezik, amikor Isten jónak látja azt, hogy a hatalmának gyakorlását az emberek számára is érezhető módon gyakorolja, gátat szabjon a földi ellenségének hatalmának, a mennyben érvényes rendet kiterjessze a földre is, s ezt a hívek meg fogják élni. A mennyei istentiszteletek gondolati íve tanít erre. Ha a liturgiai egységeket sorozatként olvassuk, ez a folyamatos kiteljesedés, a földre kiterjedő győzelem érzékelhetővé válik. Éppen ez támasztja alá a mai gyülekezet reményességét és ad erőt a várakozásban. A Bárány a mennyben és a földön arra egyedül méltóként átveszi és kinyitja a könyvet (Jel 5kk), Krisztus deklarálja a hatalmát és ezzel kezdetét veszi a történet-sorozat, amelynek a vége Isten teljes győzelme mennyen és földön. Ezt először a trón körüliek (négy élőlény, vének, „bennfentesek”, kiválasztottak, üdvözültek, részben a földi egyház „reprezentánsai”) magasztalják (Jel 4-5), fokozatosan azonban kivétel nélkül minden (földi és mennyei) teremtmény bekapcsolódik a dicsőítésbe, beleértve az angyalokat, a 144.000 kiválasztottat Izrael tizenkét törzsből, a megszámlálhatatlan sokaságot, a vértanúkat (a 7. fejezet istentiszteletén), a fenevad felett diadalmaskodókat (Jel 15), a Bárány menyasszonyát és a menyegzőre hivatalosakat (Jel 19) és

mindazokat, akikkel Isten vállalja a közösséget (Jel 21,3-7). Természetesen ide értendő a mindenkori gyülekezet is, amely várja a megígért eljövotelt („Bizony, hamar eljövök” Jel 22,20). A szabadítást Isten a mennyben indítja el, s éppen ott, a mennyben részesülnek ebben fokozatosan a hozzá tartozók: elsőként a nyomorúságból jövők, akik megmosták ruhájukat a Bárány vérében, akik a földön nem érezhették meg Isten közelségét, de a trónnál maga a Bárány legelteti őket (Jel 7). A Jel 14 mennyei istentisztelete már a Bárányhoz tartozó, homlokán megjelölt 144.000 megváltásáról beszél (a Jelenések könyve nem teszi fel azt a kérdést, ezt hol élük át, a mennyben, vagy a földön), viszont Isten az ítéletet (angyalok, Emberfia által) a földön hajtja végre, ami azt is jelenti, hogy a „rendteremtés” elkezdődik itt is. Ennek egyik csúcspontja a nagy Babilon bukása, a sátán megkötözése, az uralkodásban való részesedés, a hívek megelégtetése. Ez már egyértelműen a „kézzelfogható” szabadítás része, amelyet az új teremtés életet adó áldásai tetőznek be (Jel 21-22). Ezt a vigasztaló reménységet hirdeti a prédikáció.

A mennyei liturgia mintául szolgál a küzdő egyház számára

Az igehirdetés a fentiekből kiindulva ad erőt a hallgatóságnak, hogy megértve a rejtett, de a hívő számára mégiscsak felismerhető szabadítást, kapcsolódjon a kultusz gyakorlásában a mennyei istentisztelethez, igazságaihoz, elemeihez, lelkületéhez, hierarchiájához, például úgy, hogy földi istentiszteletével tagozódjon be a mennyei istentiszteletbe. „...a földi egyház istentisztelete része és résztvevője az egész teremtettség hódolatának ... egyben be is kapcsolódunk az emberfeletti mennyei világnak, az angyaloknak istentiszteletébe is.”⁹ A liturgiánk, az istentiszteletünk ezeknek az időn felül álló, de minden időben érvényes igazságoknak akár nyomorúságos helyzetben való ismétlése, felelevenítése is egyben. A hitbeli, „mennyei” látás kiemeli a gyülekezetet a földi valóság megkötöző, elkeserítő voltából, ráirányítja a tekintetét az örök isteni igazságokra, ezzel erősíti és vigasztalja azt. A

⁹ Fekete Károly (szerk.) Reformátusok a kegyelem trónusánál. Kálvin Kiadó, Budapest 2010. 14. p.

gyülekezet lehetősége, kiváltsága, ugyanakkor feladata minden istentiszteletével ráhangolódni a mennyei istentiszteletre, azzal összhangban és annak mintájára tartania az összejöveteleit, így megvallania a hitét, reménységét. Az igehirdetés olyan alapállásra nevei a gyülekezetet, amely megfelel Isten uralkodásának. A mennyei istentisztelet egy világosan megrajzolt hierarchiában történik. A központi helyen vitathatatlanul Isten áll (a Jel 4-5-ben: Isten és a Bárány trónja), minden és mindenki nekik van alárendelve. Ennek értelmében (is) a prédikáció egyik törekvése a gyülekezet nevelése arra, hogy élete és tagjainak élete Istent alázatosan magasztaló, uralmát elismerő és őt dicsérő, imádó közösség legyen azáltal is, hogy a jelen gyakorlatnál nagyobb hangsúlyt fektessen Isten imádatára, tiszteletére, akár himnikus magasztalására. Ez lehet a megfelelő reakció Isten nagyságos tetteire. Az élet-istentiszteletben a teremtmény magatartása, alapállása, tisztelete fejeződik ki.¹⁰

A mennyei liturgia kijelentéseit az egyház átveszi, hirdeti, mint olyan igazságokat, amelyeket ugyan még nem élt át, de mivel a mennyben már megvalósultak, biztosra veszi, hogy Isten ezeket itt is érvényre juttatja. Ez a hitbeli, bizalommal teli feltételezés, rábízás az, amire a mennyei liturgia nyomán taníthat az igehirdető. Az egyház vallja, hogy a mennyei igazságok, parancsolatok, Isten Országának törvényei, követelményei mérvadók a földön. Ezeket hisszük, még akkor is, ha ezek rejtett értelme, a kijelentés egy-egy részeleme rejtve marad előttünk. Mégsem vonjuk kétségbe ezek érvényességét és igazságát. Ami ott történik és elhangzik, az itt is érvényes, amit ott vallanak, azt mi is valljuk, a mennyei liturgia mintájára mi is kijelentjük, ismételjük, még akkor is, ha esetleg a tapasztalatunk mást mutatna, ha a helyzetünk alapján más következtetésekre jutnánk. A gyülekezet már a megtapasztalást megelőzően hirdeti az isteni igazságokat, az ő uralkodását, a szabadítást. Nem ismeretlen jelenség ez az istentiszteletein-

¹⁰ Erről részletesen szölok: *Református Szemle*. Adorjáni Zoltán (szerk.): Erdélyi Református Egyházkerület, Nagyvárad: Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Kolozsvár: Romániai Evangélikus Egyház, Kolozsvár 2019.

ken, liturgiánkban sem. Ez az alapállás jelenik meg akkor is, amikor megígért, remélt és várt szabadítást hirdetünk: a halál legyőzését eldöntött tényként kezelve a sírnál, bűnbocsánatot és örök életet az úrvacsoránál, megváltást a keresztelekor, stb.. Fontos megélni ezt az istentiszteleti alapállásunkat, melyben a földi egyház a hitével előre látva, bízva az isteni közbelépésben dicséri az Urát, éppen azzal a magatartással ellentétben (Jel 16,8-11,21), amely a csapások közepette elfordul Istentől, nem adva neki dicsőséget.

Felhasznált irodalom

Bohren Rudolf: *Predigtlehre*. Chr. Kaiser Verlag, München 1992. ISBN: 9783459012527.

Boross Géza: *Homiletika*. „Szólj!” – Homiletikai tankönyve 1. Dunántúli Református Egyházkerület, Pépa 2015. ISBN: 9789155523038.

Cseri Kálmán: *Ami történni fog*. Budapest-Pasaréti Református Egyházközség, Budapest 2014. ISBN: 9789638944276.

Engemann Wilfried: *Einführung in die Homiletik*. A. Francke Verlag, Tübingen–Basel 2011. ISBN: 9783825221287.

Fekete Károly (szerk.): *Reformátusok a kegyelem trónusánál*. Kálvin Kiadó, Budapest 2010. ISBN: 9789635581580.

Fekete Károly, id.: *Homiletika*. Debreceni Református Theológiai Akadémia gyakorlati teológiai tanszékének tanulmányi füzetek 3. Debrecen 1993.

Filipi Pavel: *Pozvání k naději. Katpitoly o homiletické hermenutice a exegetice*. Kalich, Praha 2006. ISBN: 807017028X.

Frey Jörg: Was erwartet die Johannesapokalypse? Zur Eschatologie des letzten Buch der Bibel. In: Frey, Jörg – Kelhoffer, James A. – Tóth, Franz (szerk.): *Die Johannesapokalypse. Kontexte- Konzepte-Rezeption*. Mohr Siebeck, Tübingen 2012. ISBN103161506030

Grözinger Albrecht: *Homiletik*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2008. ISBN: 9783579054032

Hahn Ferdinand: *Frühjüdische und urchristliche Apokalyptik*. Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, 1998. ISBN: 3788716673

Hegedűs Loránt: *Apokalipszis most és mindörökké*. Püski Kiadó, Budapest 2005. ISBN: 9639906778

Jörns Klaus-Peter: *Das hymnische Evangelium. Untersuchungen zu Aufbau, Funktion und Herkunft der hymnischen Stücke in der Johannesoffenbarung*.

Studien zum Neuen Testament, Band 5. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1971. ISBN: 3579040944.

Karasszon István: *Az Ószövetség fényei*. Veterotestamentika. Budapest: MundusMundis Magyar Egyetemi Kiadó, 2002. ISBN 9638033983

Kókai Nagy Viktor: *A hatalomról: Textus: Róma 13,1-7*. In: Igazság és élet: folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára. Évf. 10. sz. 4 (2016), 551-560. p. ISSN 1788-8174.

Kókai Nagy Viktor: *Próféták az Újszövetségben*. In: *Collegium Doctorum*: Magyar református teológia. Évf. 12. sz. 1. (2016), 29-44. p. ISSN 1787-128X

Lohse Eduard: *Die offenbarung des Johannes*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen–Zürich 1988. ISBN: 9783525513347.

Mrázek Jiří: *Zjevení Janovo*. Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze, Praha 2012. ISBN: 9788085810998.

Müller Hans Martin: *Homiletik*. De Gruyter, Berlin–New York 1996. ISBN: 3110150743

Nagy István: *Homiletika*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara, Gyakorlati Teológiai Tanszék, Budapest 2006.

Roloff Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, Vandenhoeck-Ruprecht in Göttingen und Zürich, 1993. ISBN 3525513771

Schimanowski Gottfried: *Die himmlische Liturgie in der Apokalypse des Johannes*. Mohr Siebeck, Tübingen 2002. ISBN-13: 9783161477775

Tóth Franz: *Der himmlische Gottesdienst in Offenbarung 4-5*. In: *Spes Christiana* 15-16, (2004-2005), 35-51. p.